

The Existential Choice of the Countries of Central-Eastern Europe in the Conditions of the Russian-Ukrainian War

UDC: 327.5:061.1

DOI: <https://doi.org/10.15421/172330>**Yehorova Olena**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-9003-6909>, egorova.olena@gmail.com*Dnipro University of Technology (Dnipro, Ukraine)*

Abstract

Relevance. After the socialist bloc collapse, the countries of Central and Eastern Europe (CEE) gained the opportunity to choose their path of development, focusing on models of Western democracies. However, all this time Russia tried to restore its influence on public attitudes and politics, actively promoting pseudo-scientific ideas of its exceptional significance. The region resisted such narratives to varying degrees, but the situation changed after February 24, 2022. For the civilized world, Russian invasion into Ukraine was a violation of international law and an authoritarianism attack on democracy in a global scale. But CEE countries also saw in this a threat to their own statehood.

The aim of the article is to investigate the position of countries as a strategic choice of their foreign policy in conditions of Russian-Ukrainian war and a real threat from RF in relation to them.

Results. All CEE countries condemned Russia's actions in various multilateral statements and in general rallied to oppose the aggressor. However, the political leadership of countries with deep Russian influence, such as Hungary and Serbia, opposed anti-Russian sanctions and the supply of weapons to Ukraine. At the same time the EU democratic institutional resources, as well as the factor of interstate initiatives, keep such countries within the democratic world's consolidated frames.

Conclusions. It was found out that the position of CEE countries in war conditions is an existential choice – it goes beyond helping Ukraine and is a matter of preserving their statehood, as well as the fate of democracy in the world. Manifestations of such choice are the awareness by the top political leadership of the role of Ukraine as a protective barrier on the way of the Russian army advancing into Europe, and the consolidated support of our state.

Keywords: Central and Eastern Europe, Russian-Ukrainian war, Russian narratives, existential choice, EU, state sovereignty, democratic values

Екзистенційний вибір країн Центрально-Східної Європи в умовах російсько-української війни

Єгорова Олена*Національний технічний університет «Дніпровська політехніка» (Дніпро, Україна)*

Анотація

Актуальність. Після краху соціалістичного блоку країни Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) набули можливість самостійно обирати шлях розвитку, орієнтуючись на моделі розвинених західних демократій. Однак весь цей час Росія намагалася відновити тут вплив на суспільні настрої та політику, активно просуваючи псевдонаукові ідеї своєї винятково значимої ролі. Регіон різною мірою протидіяв подібним наративам, але позиція країн змінилась після 24 лютого 2022 р. Для цивілізованого світу вторгнення російської армії на територію України стало порушенням міжнародного права та наступом авторитаризму на демократію в глобальному вимірі. Але країни ЦСЄ побачили в цьому ще й загрозу існування власній державності.

Метою статті є дослідити позицію країн як стратегічний вибір їх зовнішньої політики в умовах російсько-української війни та реальної загрози з боку РФ по відношенню до них.

Результати. Країни ЦСЄ в різних багатосторонніх заявах висловились із засудженням дій Росії і в цілому згуртувались у протидії агресору. Однак політичне керівництво країн з сильно вкоріненими російськими впливами, як-от Угорщина та Сербія, виступало проти антиросійських санкцій та поставок Україні зброї. Разом з тим, демократичні інституційні ресурси ЄС, а також чинник участі в міждержавних об'єднаннях або ініціативах утримують окремі країни в межах консолідованої позиції демократичного світу.

Висновки. В дослідженні встановлено, що позиція країн ЦСЄ в умовах війни є екзистенційним вибором – він виходить за межі допомоги Україні та є питанням збереження їх державності, а також долі демократії в світі. Проявами екзистенційного вибору є усвідомлення вищим політичним керівництвом досліджуваної спільноти ролі України як захисного бар'єра на шляху просування російської армії в Європу та консолідована підтримка нашої держави.

Ключові слова: Центрально-Східна Європа, російсько-українська війна, російські наративи, екзистенційний вибір, Євросоюз, державний суверенітет, демократичні цінності

Вступ.

Розв'язана Російською Федерацією війна проти України змінила суспільну свідомість українців, майже обнуливши розповсюджену агресором довготривалу пропаганду, ключовою ідеєю якої була рятівна місія «русского міра». Зміни також відбулись і у поглядах європейців – вони в переважній більшості засудили дії Кремля, хоча окремі представники політичних еліт і категорії громадян в силу певних політико-економічних, соціальних або ідеологічних причин озвучують інші точки зору. В загальноєвропейській перспективі особливе місце належить регіону Центрально-Східної Європи (далі – ЦСЕ) – він відрізнявся неоднозначним ставленням і до Росії, і до розпочатої нею ще 2014 р. гібридної війни проти України. В умовах російсько-української війни позиції країн суттєво консолідувались під впливом очевидної екзистенційної загрози.

Вивчення ставлення ЦСЕ до найбільш масштабного після Другої світової військового протистояння заслуговує на особливу увагу, оскільки вибір цього гравця впливатиме на долю демократії у найближчий, а, можливо, й у віддаленій перспективі. Певна річ, якщо вивчати російсько-українську війну як глобальне протистояння демократії і авторитаризму (а так вона бачиться цивілізованим світом), то головним опонентом авторитарній, з імперськими амбіціями Росії, виступає Україна. Однак досліджуваний регіон теж має значення, бо тут, за висловом дослідниці Людмили Чекаленко, «... формується європейська ідентичність» (Чекаленко, 2006).

Огляд публікацій.

Історіографія проблематики може бути представленою розвідками, що охоплюють як широкий контекст впливу Росії на країни Східної або Центрально-Східної Європи у пострадянську добу, так і позиції країн під час вже повномасштабної війни. Перша група праць часто зосереджується на міжнародній чи регіональній безпеці, прикладами чого серед іншого можуть бути статті Тетяни Метельової (2015), Євгена Магди (2017), Ігоря Тодорова (2021) або колективна монографія «Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики» (Гай-Нижник та ін., 2016).

Якщо ж говорити про другу групу, то, як правило, предмет досліджень все ж таки, не розглядається відірвано від більш розлогої історичної перспективи або широких меж російського домінування в минулому, де держава-агресор вже неприховано намагається відновити свій вплив. Тут можна згадати статтю істориків Валерія Смоля та Олексія Яся, що показує реваншистський та антиглобалістський характер війни, зорієнтованої на «відновлення залежного становища пострадянського простору та перегляд світоустрою після розпаду СРСР» (Смолій, & Ясь, 2022, с. 3). Дослідниця Мирослава

Лендшел, вивчаючи регіональну стійкість в умовах повномасштабної війни, наголошує, що «Українське питання є і у майбутньому буде утримувати статус одного з основних факторів політичного розвитку центральноєвропейських суспільств» (Лендшел, 2022, с. 22). Аналізуючи вже сьогоднішню війну, історик Тарас Білоус підкреслює, що подальшу долю Східної Європи визначить перемога України на полі бою (Білоус, 2022, параг. 28).

Характерною особливістю історіографії проблеми є понятійна невизначеність географічних меж Центрально-Східної Європи. Найбільш дискусійним є окреслення охоплених даним концептом кола країн. Ситуацію ускладнює розмаїття інших понять. Поряд із цим терміном вживаються словосполучення Центрально Європа, Східна Європа, Східно-Центральна Європа, які, з одного боку, можуть виступати ледь не синонімами, а з іншого – самі по собі є багатозначними. Так, Тетяна Метельова ставить знак рівняння між Центральною і Центрально-Східною Європою, до якої відносить країни Балтії, Балкан, Вишеградської четвірки, Україну, Білорусь, Молдову (Метельова, 2015, с.26). Професор Ігор Тодоров до Східної та Центральної Європи включає пострадянські (Білорусь, Естонія, Латвія, Литва, Молдова, Україна) та постсоціалістичні (Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія) складові (Тодоров, 2022, с. 139). У ще одному виданні Східна та Центрально Європа, окрім традиційно згадуваних країн, охоплює ще й Азербайджан, Вірменію, Грузію (Navlicek, & Yeliseyev, 2021, с. 5).

Дослідниця Ірина Паніна пропонує розглядати Центрально-Східну Європу як «певний географічний, економічний, культурний, політичний простір, який раніше асоціювався із «радянською» сферою впливу» (Паніна, 2019, с. 77). Таке ж змістовне навантаження зустрічаємо й у письменника Юрія Андруховича – він ототожнює поняття з країнами колишнього соціалістичного блоку, зазначивши в одному зі своїх виступів, що «...з усього впливає, що моя ЦСЕ – це колишній соцтабір, Ostblock» (Андрухович, 2017, параг. 34). У нашій розвідці ми притримуємося двох останніх, визначених власне такими сутнісними характеристиками позицій, які є концептуально вагомими, з тим, однак, уточненням, що мова не йде про колишні радянські республіки, за винятком країн Балтії, які визначившись із своїм західним курсом, отримали членство в Євросоюзі та НАТО – стрижневих для цінностей демократії союзів.

Враховуючи, що присвячена повномасштабній війні історіографія є меншою в силу вузьких хронологічних рамок – їх нижньою межею є лютий 2022 року, – а також з огляду на переважаючий більш широкий контекст висвітлення російського впливу на регіон в цілому, вважаємо за доцільне звернутися до з'ясування політичної стратегії всіх країн ЦСЕ, яку ми позиціонуємо як їх екзистенційний вибір.

Після краху соціалістичного блоку країни ЦСЄ набули можливість самостійно обирати шлях розвитку, орієнтуючись на моделі розвинених західних демократій. Однак весь цей час – приховано або відкрито – Росія намагалася відновити тут вплив на суспільні настрої та політику, активно просуваючи псевдонаукові ідеї своєї винятково значимої ролі та імперативну настанову – повернення до лона Російської Федерації як головного захисника справжніх нетлінних цінностей від згубного західного впливу. Регіон різною мірою протидівав подібним наративам, що може мати свій негативний вплив на консолідацію згаданих країн у протидії агресії, тим більше, що у вигляді погроз вона адресована їм усім. Тому метою даної статті є дослідити позицію країн як стратегічний вибір їх зовнішньої політики в умовах російсько-української війни і реальної загрози з боку Росії по відношенню до них.

Виклад основного матеріалу.

Зазначені країни різними темпами рухались у бік демократизації своїх політичних систем, а показником успішності ставало набуття членства в Євросоюзі та НАТО. Але каркас демократії цих організацій не завжди утримував окремих учасників від популізму та рецидивів авторитаризму політичних сил, в тому числі представників правлячої еліти. Ностальгічні настрої електорату, здебільшого підживлювані російською пропагандою, політико-економічна або власна фінансова зацікавленість змушували представників політикуму таких країн або бути надто стриманими по відношенню до проявів російської агресії, або навіть виправдовувати зовнішню політику Росії, що два останні десятиліття формувалась під неприхованими гаслами відновлення своєї сфери домінування. Підхід подібних гравців, звісно, протирічав загальній політичній лінії Європи, але в цілому вона проводила обережну політику щодо агресора, що проявлялось або риторикою, або запровадженням санкцій, і не було критичним для його економіки.

Інша ситуація склалася після 24 лютого 2022 р. Напад на Україну продемонстрував, що оголошені раніше і напередодні війни положення програмних документів владних інститутів Росії є нічим іншим, як керівництвом до дії. Для цивілізованого світу вторгнення російської армії на територію суверенної держави стало очевидним порушенням міжнародного права та навіть більше – наступом жорсткого авторитаризму на демократію в геополітичному вимірі. Але Центрально-Східна Європа побачила в цьому ще й загрозу власного існування.

2-го березня 2022 р. Генеральна Асамблея ООН своєю резолюцією засудила агресію Росії проти України. Документ підтримала 141 держава, серед яких – усі країни Європи. Поряд із цим, всі країни досліджуваного регіону в межах різних багатосторонніх заяв і в різних обсягах, але висловились із засудженням розв'язаної Росією

війни. Їх рішучість міцнішала по мірі того, як з вуст різних глашатаїв пропаганди РФ надходили численні погрози. Серед найбільш гучних були ядерні погрози Польщі, кібератаки на сайти урядових структур, аеропортів, ЗМІ та постачальників телекомунікаційних послуг Болгарії, залякування ракетами «Сармат» Північної Македонії, Болгарії, Чорногорії, Румунії. Наміром застосувати український сценарій лякали Боснію і Герцеговину. Лунали також і колективні погрози, що призводило до тіснішого згуртування країн як на загальноєвропейському рівні, так і в найрізноманітніших міждержавних конфігураціях.

Різнопланова підтримка надходить Україні з боку Вишеградської четвірки (V4). Тільки у форматі організації засудження агресора міститься в Спільній заяві Прем'єр-міністрів Вишеградської четвірки та Великої Британії (8.03.2022), Спільному комюніке Прем'єр-міністрів V4 (8.03.2022), Висновках засідання комітетів з європейських справ Сенату та Палати депутатів Чеської Республіки, Національних Зборів Угорщини, Сейму Республіки Польща та Національної Ради Словацької Республіки (25.04.2022), Спільній заяві парламентів країн V4 (03.02.2023) тощо (Багатосторонні заяви, 2023).

Але у той час як позиція Польщі, Чехії та Словаччини є однозначною, Угорщина поводить себе стримано. З одного боку, її вище політичне керівництво притримується консолідованої європейської лінії, з іншого, – намагається віднайти золоту середину між навіяною Кремлем риторикою діяти на умовах Росії і загальноєвропейською емпатією Україні. Протягом всієї війни держава виступає проти того, щоб пропускати озброєння НАТО своєю територією і поставляти Україні військову техніку.

Угорський Прем'єр-міністр Віктор Орбан та пов'язана з ним бізнес група, монополізувавши ЗМІ, створили умови для заснованої на російських наративах проурядової пропаганди. Ще напередодні квітневих парламентських виборів 2022 р. Віктор Орбан казав, що відмова від російських енергоносіїв, означає повну зупинку угорської економіки, виступав проти закриття неба над Україною, введення додаткових антиросійських санкцій та введення миротворчої місії. Тоді у відповідь інші представники Вишеградської четвірки відмовились від спільної зустрічі глав оборонних відомств у Будапешті.

Противагою політиці Віктора Orbana, однак, постає чинник членства в Євросоюзі, що обмежує дії політичного керівництва. Одним із важливих кроків Парламенту ЄС було визнання у вересні 2022 р. постійного порушення урядом Угорщини європейських демократичних цінностей і віднесення її до країн із «гібридним режимом електоральної автократії» (MEPs: Hungary, 2022). Такий вердикт є підставою для серйозного скорочення фінансування в майбутньому і змушує Будапешт анонсувати

реформи й притримуватись загальної європейської лінії. Додатковим запобіжником тут є і членство у Вишеградській четвірці, спільна зустріч лідерів якої після кількох скасувань стала можливою 24 листопада 2022 р. У словацькому місті Кошице прем'єр-міністри країн об'єднання, незважаючи на деякі розбіжності в поглядах, досягли узгоджених рішень щодо допомоги Україні.

До того ж, під час війни Угорщина все ж таки стала підписантом міжнародних документів, спрямованих на осуд РФ. У 2022 р. вона приєдналась до Спільної заяви щодо позову України проти Росії в Міжнародному суді ООН від 20 травня, Спільної заяви Глав комітетів закордонних справ парламентів 10 країн щодо надання Україні статусу Кандидата в ЄС від 10 червня, Спільної декларації 7-го Саміту Ініціативи «Тримор'я» від 20 червня, Спільної заяви щодо ситуації на Запорізькій АЕС від 12 серпня (Багатосторонні заяви, 2023). І хоча цей перелік поступається кількістю та змістовним наповненням ініціатив від інших країн регіону, але, на наш погляд, може бути показником прагнення держави триматися спільного європейського знаменника.

З об'єднаною позицією щодо російсько-українського протистояння виступає політикум й суспільство Польщі – вона всебічно допомагає Україні в політичній, військовій, фінансовій, гуманітарній сферах. Поляки прийняли найбільше українських біженців, для чого створили розкладену інфраструктуру. Країна стала одним із європейських лідерів у передачі українцям зброї на всіх етапах війни, проводить для українських військових навчання з комплексного обслуговування танків. Вона є логістичним хабом для потоків зброї і гуманітарної допомоги, стала ініціатором створення міжнародної танкової коаліції, працює над створенням міжнародної авіаційної коаліції. Роль України як захисника території й цінностей Європи безперервно транслюється на національному та міжнародному рівнях. Польща є зачинателем і учасником великої кількості спільних ініціатив на підтримку України.

В умовах нових світових реалій на особливу увагу заслуговує позиція Чехії. Країна, що характеризується високим рівнем демократії (за даними The Economist 2021 р., у досліджуваному регіоні є другою після Естонії) (Democracy Index, 2022, с. 13), мала відомого проросійськими симпатіями главу держави. Однак після 24 лютого риторика Президента Чехії Мілоша Земана змінилася. В інтерв'ю інформаційно-новинному ЗМІ «Радіо Свобода» від 3 червня 2022 р. навіть він визнав, що війна в Україні торкається і його країни, бо є війною проти західної демократії і всього світового порядку, зазначивши, що «напад на Україну був для багатьох людей в Росії і поза нею холодним душем, і я є одним із них» (Interview, 2022, параг. 18).

Важливим проявом суспільної підтримки Чехії стало обрання на посаду Глави Держави

прибічника сильної Європи Петра Павела – на загальнонаціональних президентських виборах він 58 відсотками голосів переміг відверто проросійського олігарха Андрея Бабіша і 9 березня 2023 р. вступив у повноваження. Позицію нового Президента Чехії щодо значення перемоги України характеризує вислів, що «наше майбутнє може бути знищено, якщо ми не підтримаємо Україну в успішному завершенні цього конфлікту» (Cameron, 2022, параг. 18). І хоча повноваження президента в Чехії як у парламентсько-президентській республіці є доволі обмеженими, але постать глави держави залишається значимою в силу загальнонародного мандату на виборах.

Окрім позиції, висловленій у численних міждержавних ініціативах, високопосадовці з Вишеградської четвірки приїжджають в Україну для того, щоб на власні очі побачити наслідки війни. 31 травня 2022 р. Україну відвідала Президент Словаччини Зузана Чапутова. Під час візиту вона побувала у звільнених від російської окупації Бородянці та Ірпені, зустрілася з Президентом України, виступила з Промовою до Верховної Ради. У виступі політикиня висловила своє бачення ролі українського опору для сучасної Європи, наголосивши, що «Україна героїчно захищає Європу від Росії, і весь демократичний світ – на боці України» (Президент Словачкої Республіки, 2022).

Важливим західним сусідом України є Румунія. В перші роки нашої незалежності у взаєминах із нею були спірні моменти, які згодом майже знівелювалися. І в умовах навислої над Європою загрози вона усіяко допомагає Україні, поставляючи власну і транзитну зброю, паливні матеріали, приймаючи біженців. Разом з багатьма іншими країнами Румунія виступила у справі в Міжнародному суді проти країни-агресора. Румунське МЗС зазначило, що розв'язана проти України війна призвела до серйозних масових порушень прав людини з боку РФ (Romania, 2022, параг. 1,3).

Однак Румунія, як частина колишнього соціалістичного блоку, не позбавлена рецидивів минулого стану у вигляді прагнень деяких політиків до перекоювання світу. Таке неоімперське бачення демонструє Андрей Марга – колишній очільник МЗС (травень – серпень 2012 року) та міністерства освіти (1997-2000 рр.), який у вересні 2022 р. висловлювався про «неприродні» кордони України і потребу поділити частину її території між Росією, Румунією, Угорщиною і Польщею. Цей виступ отримав рішучу відповідь МЗС країни – воно наголосило кричущу суперечність заяви з офіційною позицією Румунії по відношенню до «незаконної, необґрунтованої та неспровокованої агресії Росії проти України» (Chirileasa: Former Romanian, 2022, параг. 4).

На боці російських інтересів у жовтні 2022 р. зіграв міністр оборони Румунії Васіле Динку. Після вдалого контрнаступу ЗСУ в першій половині осені 2022 р. та очевидних військових та іміджевих

втраг ворога для російського керівництва ще більш нагальним стало збереження обличчя за допомогою переговорів з українською стороною, що й було підхоплено окремими прибічниками вигідної для агресора стратегії. Міністр Динку висловився за переговори з Росією як єдине можливе рішення припинення війни. Принципову незгоду з подібним висловив Президент Клаус Йоханніс. Він зазначив, що «оскільки українці платять за війну власною кров'ю, тільки вони можуть говорити, коли і про що можна вести переговори» (Chirileasa: Romania's defence, 2022, параг. 2).

Безкомпромісно рішучу позицію у підтримці України зайняли країни Балтії. Для них найвпливовішими мотивами стали історична пам'ять боротьби за незалежність від Росії та реальність сьогоденної загрози. Литва, Латвія та Естонія чітко розуміють, що українські збройні сили є бар'єром для подальшого просування російських військ, тому перемоги України розглядають як власний успіх.

Країни мають спільні кордони з Росією, Литва й Латвія – ще й з Білоруссю, де розташовано значний, з непрогнозованою поведінкою, контингент військ білорусько-російського тандему. Наміри російського диктатора відновити колишній вплив, реалізація яких розпочалася з вторгнення на українські землі, стали поштовхом до потужної консолідації країн Балтії у всебічній допомозі Україні. Серед найважливіших ініціатив є Спільна заява Міністрів закордонних справ Балтії від 24.02.2022 р., спільні документи щодо підтримки пришивдшеного вступу України в ЄС: від Президентів групи країн Балтії та Східної Європи від 28.02.2022, Глав Парламентів Естонії, Латвії та Литви від 08.03.2022, Глав Парламентів Чехії та країн Балтії від 31.02.2022 та інші. Один із документів – підписана 21 березня 2022 р. представниками парламентів тринадцяти держав «Заява групи друзів України щодо необхідності модернізації системи ППО України» – починається словами: «Народ України жертвує життям за свою і нашу свободу», після чого йде обґрунтування необхідності постачання протитанкової та протиповітряної зброї (Statement of friends, 2022).

Разом з Польщею та Фінляндією країни Балтії виступали проти російського туризму в ЄС, у серпні 2022 р. офіційно перестали видавати візи росіянам. Військова допомога країн Балтії розпочалася передачею ПЗРК Stinger та протитанкових комплексів Javelin ще у середині лютого, коли західна розвідка тільки попереджала про готовність російського вторгнення. Велику частину від власних запасів військової техніки було передано у перші тижні війни й у наступні місяці. Країни прийняли десятки тисяч українських біженців.

Незалежний американський журналіст Джуліан Макбрайд, говорячи про держави Центрально-Східної Європи (Литву, Латвію, Естонію, Чехію

і Словаччину), наголошує, що не дивлячись на повільний поступ західної допомоги на початку війни, ці країни «активізувалися та взяли на себе роль лідера в озброєнні України для протидії агресії Росії». Тому їх він називає символом спротиву в Європі (McBride, 2022, параг. 2).

Повертаючись до регіону ЦСЄ, зазначимо також Болгарію, Словенію та країни Західних Балкан (Боснія і Герцеговина, Сербія, Північна Македонія, Хорватія, Чорногорія, Албанія). З названого переліку всі держави визначились із політичним курсом – західні цінності, представницька демократія, права і свободи людини, що для Хорватії, Словенії та Болгарії увінчалось членством у Євросоюзі, а для решти позначилось зафіксованим статусом кандидатів на приєднання до цієї організації.

Почасті позиція цих держав може бути представленою спільними деклараціями міждержавних ініціатив. Показовою є зустріч 16 травня 2022 р. у столиці Албанії міністрів, об'єднаних Стратегією ЄС у Адріатично-Іонічному регіоні (EUSAIR), – окрім країн Західних Балкан включає Словенію та деякі країни півдня Європи – та ухвала Тиранської Декларації. В ній учасники засудили «незаконну та невиправдану агресію Російської Федерації проти України в порушення статті 2(4) Статуту ООН» і підтвердили «свою відданість суверенітету, незалежності, єдності та територіальній цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів» (VII Adriatic and Ionian Council, 2022, с. 2). Особливим документом, підписаним 41 країною з різних частин світу, в т.ч. Албанією, Боснією і Герцеговиною, Болгарією, Естонією, Латвією, Литвою, Польщею, Словаччиною, Словенією, Угорщиною, Чехією, Чорногорією, Хорватією, є Спільна заява щодо позову України проти Росії в Міжнародному суді ООН з метою «...щоб він міг винести судження щодо звинувачень Росії в геноциді» в результаті її «неспровокованого та жорстокого вторгнення в Україну» (Joint statement, 2022).

Разом із колективними акціями важливу роль відіграють виступи представників вищого політичного керівництва держав. Свою підтримку Україні засвідчили Прем'єр-міністр Албанії Еді Рама і Прем'єр-міністр Чорногорії Дрітан Абазович – у червні 2022 р. вони відвідали Київ і на пресконференції заявили про готовність пропустити Україну в Європейський Союз. Албанія, серед інших проявів солідарності, долучилась до ініціативи деяких країн перейменування вулиць. На думку мера Тирані Ерїона Веліяя, вулиця «Вільна Україна» з розташованим на ній посольством Росії нагадуватиме про те, що Росія напала на Україну. Мер столиці додав, що «наше покоління буде завжди пам'ятати про криваву російську агресію... і героїчний опір України» (Butusi, & Goga, 2022, параг. 3).

Показником ставлення до російсько-української війни від політикуму Чорногорії може бути позиція міністра закордонних справ країни Ранко Кривокапича, який 7 травня 2022 р. теж наголосив значення боротьби за територіальну цілісність і незалежність проти бруталної російської агресії, заявивши, що «допомога нового чорногорського уряду Україні збільшуватиметься» (Новопризначений Міністр, 2022).

В унісон зі спільними зусиллями діє й Північна Македонія, і додатковим мотивом емпатії тут стало бажання віддячити українцям за надану на початку двохтисячних допомогу. Тоді в країні спалахнули збройні повстання, у відповідь на що Україна надавала державі необхідне озброєння. Тому доволі символічним стало те, що наприкінці липня 2022 р. Україні передали колону танків, а 4 серпня північномакедонське видання MKD повідомило про подарунок чотирьох штурмовиків Су-25.

В сукупності країн ЦСЄ проросійську позицію займає традиційний союзник РФ – Сербія. Вона стала єдиною серед країн-кандидатів на членство в ЄС, яка відмовилася запроваджувати санкції проти Російської Федерації. Утім у цілому все ж діє в загальноприйнятих рамках – у березні 2022 р. засудила повномасштабну агресію проти України у Генасамблеї ООН, не визнала анексію Криму. Чинником утримання країни в межах загальноприйнятого підходу до агресора та кристалізації свого європейського курсу, окрім усього іншого, стала й сама Москва, яка висуває претензії Сербії щодо намірів приєднатися до ЄС.

Розділеною, хоча меншою мірою, у ставленні до війни виявилася Боснія і Герцеговина – держава із громіздкою структурою управління і складними в організаційному і етнічному відношеннях взаєминами суб'єктів федерації. Після початку війни проросійські сили Республіки Сербська за підтримки асоціації «Сербсько-російський міст» та президента Соціалістичної партії, організували мітинги на підтримку Росії у столиці Республіки Сербській Баня-Луці. Однак набагато більш численним виявився мітинг прихильників України, що зібрав у місті Тузла тисячі громадян з усієї Боснії і Герцеговини. Одним із організаторів заходу був мер міста Жасмін Іманович.

Нестабільність ситуації в країні змусила Європейський Союз поквартитись із поновленням переговорів про її євроінтеграцію, рух до якої уповільнювався, а з боку проросійських політичних сил взагалі гальмувався. Апологетом російського режиму тут виступає президент Республіки Сербської Боснії і Герцеговини Милорад Додик, який на догоду РФ активно перешкоджає євроатлантичному цивілізаційному поступу країни. Натомість Член Президентства БіГ Желько Комшич неодноразово висловлювався на користь вступу до Організації Північноатлантичного договору, а також висловлював підтримку визвольній боротьбі України проти агресії

та незаконної окупації Росією (Комшиć, 2022). З огляду на коливання політичних сил і з метою забезпечення стабільності на Західних Балканах 16 грудня 2022 р. Євросоюз надав Боснії і Герцеговині статус країни-кандидата на вступ до ЄС.

Співзвучно з країнами Європи виступила й Хорватія. В цілому вона є дружньою до України, однак, іноді теж демонструє дуалізм вищого політичного керівництва, прикладом чого може бути проросійська риторика у заявах Президента Зорана Мілановича. Ще на початку військового вторгнення він виступав за максимальне дистанціювання від конфлікту в разі його ескалації та проти підтримки України, наголошуючи, що їй – не місце в НАТО. Утім значні повноваження глави уряду в країні з парламентською формою республіканського правління уможливають для держави безсумнівну європейську позицію. Її уособлює Прем'єр-міністр Андрей Пленкович – він підкреслює стійкість українського народу, що чинить опір російській агресії, виступає за посилення санкцій, підтримує стратегію відновлення деокупованих територій. На спільному з Президентом Зеленським брифінгу 8 травня 2022 р. Прем'єр Хорватії таку позицію назвав «вибором правильного боку історії та етики» (Хорватія, 2022).

Менш рішучою, ніж країни Балтії або Польща, у ставленні до агресії Росії є Республіка Болгарія. Будучи членом ЄС та НАТО, країна дотримується режиму санкцій, допомагає українській армії, запровадила візові обмеження для громадян Росії. Однак все ж таки лінія поведінки країни є обережнішою, що пояснюється традиційно сильними впливами пропагандистських російських джерел на суспільну свідомість електорату, що віддзеркалюється в розкладці політичних сил урядової коаліції.

Формування у держав ЦСЄ бачення сьогодношньої війни склалося з огляду на положення наявного світоустрою, засади якого були погоджені після Другої світової війни. Тому грубе порушення принципів державного суверенітету, мирного вирішення міжнародних конфліктів, прав і свобод людини знаходять відповідь як у заявах політиків, так і консолідованих діячів європейців на підтримку України. Очікувано об'єднаною у визнанні згаданих світових цінностей виступає Словенія, яка у рейтингу демократії серед країн ЦСЄ посідає 3 місце (The Democracy Index, 2022, с. 13). 23 серпня 2022 р. Президент Словенії Борут Пахор на другому саміті Кримської платформи під час онлайн-виступу наголосив порушення країною-агресором норм міжнародного законодавства і висловив підтримку територіальній цілісності України. Він закликав Росію «негайно і безумовно вивести свої війська і військову техніку з усієї території України в межах визнаних світом кордонів» (PaHOR, 2022, параг. 5).

Висновки.

Таким чином, позиція Центрально-Східної Європи у розумінні сутності російсько-української війни та загрози від Російської Федерації, яка прагне відновити свій вплив на території колишнього соціалістичного блоку, є єдиною. Країни усвідомлюють, що їх вибір в умовах російсько-української війни є екзистенційним – він виходить за межі допомоги Україні і є питанням існування їх державності, а також долі демократії в більш широкому вимірі, адже перемога актора з неоімперськими амбіціями означала б подальше заперечення норм міжнародного права, порушення наявного світового укладу, використання права сили на міжнародному рівні.

В цілому країни регіону діють узгоджено – вони згуртувалися задля всебічної допомоги Україні. З великою кількістю ініціатив для підтримки українського спротиву виступили Литва, Латвія, Естонія, для яких найвпливовішим мотивом стала історична пам'ять боротьби за незалежність від Росії, а також Польща – як і ці країни вона ділить кордони з країною-агресором, що розглядається ними як чинник підвищеної небезпеки.

Політичне керівництво країн з сильно вкоріненими російськими впливами, як-от Угорщина та Сербія, виступає проти антиросійських санкцій та поставок

Україні зброї. Однак держави є підписантами спільних документів, в яких засуджується російська агресія, наголошується вимога дотримання норм міжнародного права та забезпечення територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів. Демократичні інституційні ресурси ЄС, а також чинник участі в міждержавних об'єднаннях або міждержавних ініціативах виступають суттєвим важелем утримання окремих країн в межах консолідованої позиції демократичного світу.

Проявами екзистенційного вибору є демонстрація вищим політичним керівництвом досліджуваної спільноти ставлення до України як країни, що стала бар'єром на шляху просування російської армії в Європу, та консолідована підтримка нашої держави у політичній, військовій, фінансовій, гуманітарній сферах.

Підтримка охоплює запровадження спрямованих на виснаження військової міцї агресора санкцій, надання зброї та баз для її ремонту, військового обладнання та амуніції, плацдармів для підготовки військових фахівців різного профілю, лікування поранених. Істотна частина підтримки стосується розміщення біженців та забезпечення гуманітарної допомоги різним категоріям громадян у самій Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Андрухович, Ю. (2017). Центрально-Східна Європа: коротка історія мутацій. Європа на зламі часів: література, цінності та ідентичність. *Міжнар. конф. 8 черв. 2017, Львів, Україна*. Відновлено з <https://zbguc.eu/node/67327>
- Багатосторонні заяви на підтримку України. (2023, Квітень 1). *Міністерство закордонних справ України*. Відновлено з <https://mfa.gov.ua/bagatostoronni-zayavi-na-pidtrimku-ukrayini>
- Білоус, Т. (2022, Квітень 11). Трагедія Східної Європи. Як розподіл на сфери впливу посилює реакцію. *Журнал соціальної критики «Спільне»*. Відновлено з <https://commons.com.ua/uk/tragediya-shidnoyi-yevropi-i-sfery-vplyvu/>
- Гай-Нижник, П. П. (Ред.), Залізник, Л. Л., Краснодемська, І. Й., Фігурний, Ю. С., Чирков, О. А., & Чупрій, Л. В. (2016). *Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики*. Київ: «Леся».
- Лендзел, М. О. (2022). Регіональна стійкість Центральної Європи у контексті нового етапу російсько-української війни. *Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російсько-української війни: матеріали VII Міжн. наук.-практ. конф.*, (с. 20-25). Ужгород, Україна.
- Магда, Є. (2017). Концепт Центрально-Східної Європи в координатах гібридної загрози. *Вісник Львівського університету*, 10, 140-145. Відновлено з http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/10_2017/23.pdf
- Метельова, Т. О. (2015). Країни Центральної Європи і міжнародна безпека: спільне й відмінне в українському питанні. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*, 22(2), 26-33. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdauc_2015_22%282%29_5
- Новопризначений Міністр закордонних справ Чорногорії Ранко Кривокапич відвідав Посольство України в Подгориці. (2022, Травень 6). *Посольство України в Чорногорії*. Відновлено з <https://www.facebook.com/ukrainian.embassy.me/posts/5667844459911555>
- Паніна, І. (2019). Проблема концептуалізації регіону Центрально-Східної Європи в сучасних міжнародних відносинах. *Історичні і політологічні дослідження*, 1(64), 77-92. Відновлено з <https://jhpr.donnu.edu.ua/article/view/6452>
- Президент Словацької Республіки Зузана Чапутова виступила з промовою до Верховної Ради України. (2022, Травень 31). *Офіційний портал Парламенту України*. Відновлено з https://www.rada.gov.ua/video/video_plenar/223460.html
- Смолій, В. А., & Ясь, О. В. (2022). Сучасна російсько-українська війна у світлі постколоніалізму. *Вісник НАН України*, 6, 3-16. Відновлено з <http://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/819/822>
- Тодоров, І. (2021). Виклик демократичним цінностям в Центрально-Східній Європі російською гібридною агресією в Україну. *Дриновський збірник*, 14, 91-95. Відновлено з <https://periodicals.karazin.ua/drinov/article/view/17858/16419>
- Тодоров, І. Я. (2022). Безпековий вимір міжнародних відносин в Східній та Центральній Європі в контексті російської агресії. *Політичне життя*, 1, 138-144. Відновлено з <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/12045>
- Хорватія продовжить підтримку України – Пленкович. (2022, Травень 8). *Укрінформ*. Відновлено з <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3478102-horvatia-prodovzit-pidtrimku-ukraini-bo-ce-vibir-pravilnogo-boku-istorii-ta-etiki-plenkovic.html>

- Чекаленко, Л. Д. (2006). Демократія Центрально-Східної Європи. *Персонал*, 12, 19-23. Відновлено з <https://elibrary.ivinas.gov.ua/4125/>
- Bytyci, F. & Goga, F. (2022, March 6). Albania Renames Street in Capital Tirana as Free Ukraine. *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com/world/europe/albania-renames-street-capital-tirana-free-ukraine-2022-03-06/>
- Cameron, R. (2022, Febr. 1). Pavel Petr: Ukraine deserves to join NATO, says new Czech leader. *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-europe-64455121>
- Chirileasa, A. (2022, Oct. 14). Romania's defence minister likely to lose seat after controversial statements on Ukraine. *Romania-Insider.com*. Retrieved from <https://www.romania-insider.com/defence-minister-lose-seat-ukraine-statement>
- Chirileasa, A. (2022, Sept.19) Former Romanian foreign minister makes controversial statement on Ukraine's "artificial" borders. *Romania-Insider.com*. Retrieved from <https://www.romania-insider.com/andre-marga-controversial-statement-ukraine-borders>
- Havlicek, P. & Yeliseyeu, A. (Ed.). (2021). *Disinformation resilience index in Central and Eastern Europe 2021*. Warsaw. Retrieved from <https://east-center.org/wp-content/uploads/2021/09/DRI-report-2021.pdf>
- Interview: Czech President Wants Putin Before War Crimes Court. (2022, June 3). *RadioFreeEurope – RadioLiberty*. Retrieved from <https://www.rferl.org/a/czech-president-wants-putin-before-war-crimes-court/31882412.html>
- Joint statement on Ukraine's application against Russia at the International Court of Justice. (2022, May 20). *Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale. Italian Government*. Retrieved from https://www.esteri.it/en/sala_stampa/archivionotizie/comunicati/2022/05/joint-statement-on-ukraines-application-against-russia-at-the-international-court-of-justice/
- Komšić, Ž. (2022, Decem. 12). A presidential appeal to the US and the EU for Bosnia's democratization. *Just Security*. Retrieved from <https://www.justsecurity.org/84434/a-presidential-appeal-to-the-us-and-the-eu-for-bosnias-democratization/>
- McBride, J. (2022, Sept.1). Central and Eastern Europe Takes the Lead in Ukraine War. *Geopolitical Monitor*. Retrieved from <https://www.geopoliticalmonitor.com/central-and-eastern-europe-takes-the-lead-in-ukraine-war/>
- MEPs: Hungary can no longer be considered a full democracy. (2022, Sept.15). *European Parliament News*. Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220909IPR40137/meps-hungary-can-no-longer-be-considered-a-full-democracy>
- Pahor, B. (2022, Aug. 23). The Crimea Platform: Japan, Guatemala, Finland, Estonia, Slovenia, NATO, European Commission. *The Odessa Journal*. Retrieved from <https://odessa-journal.com/the-crimea-platform-japan-guatemala-finland-estonia-slovenia-nato-european-commission/>
- Romania Has Decided to Intervene in Favour of Ukraine at the European Court of Human Rights in the Case Against the Russian Federation. (2022, Sept. 16.). *Press Room of Romanian Ministry of Foreign Affairs*. Retrieved from <https://www.mae.ro/en/node/59633>
- Statement of friends of Ukraine on the urgent necessity to upgrade Ukraine air-defence. (2022, March 21). *The Seimas of the Republic of Lithuania*. Retrieved from https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=45735
- The Democracy Index 2021. (2022). *Economist Intelligence Unit*. Retrieved from <https://nonews.co/wp-content/uploads/2022/02/DI2021.pdf>
- VII Adriatic and Ionian Council / EUSAIR Ministerial Meeting. Tirana Declaration. (2022, May 6). *EU Strategy for the Adriatic and Ionian Region*. Retrieved from https://www.adriatic-ionian.eu/wp-content/uploads/2022/05/TIRANA-declaration-Final-13_05_22.pdf

REFERENCES

- Andrukhovych, Yu. (2017). Central and Eastern Europe: short story of mutations. *Europe at the turn of the century: literature, values and identity. Int. Conf. June 8. Lviv, 2017, Ukraine*. Retrieved from <https://zbruc.eu/node/67327>
- Bilus, T. (2022, Apr. 11). The Tragedy of Eastern Europe. How Division into Spheres of Influence Strengthens the Reaction. *Journal of Social Critic "Joint"*. Retrieved from <https://commons.com.ua/uk/tragediya-shidnoyi-yevropi-i-sfery-vplyvu/>
- Bytyci, F. & Goga, F. (2022, March 6). Albania Renames Street in Capital Tirana as Free Ukraine. *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com/world/europe/albania-renames-street-capital-tirana-free-ukraine-2022-03-06/>
- Cameron, R. (2022, Febr. 1). Pavel Petr: Ukraine deserves to join NATO, says new Czech leader. *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-europe-64455121>
- Chekalenko, L. D. (2006). Democracy of Central-Eastern Europe. *Personnel*, №12, 19-23. Retrieved from <https://elibrary.ivinas.gov.ua/4125/>
- Chirileasa, A. (2022, Oct. 14). Romania's Defence Minister Likely to Lose Seat after Controversial Statements on Ukraine. *Romania-Insider.com*. Retrieved from <https://www.romania-insider.com/defence-minister-lose-seat-ukraine-statement>
- Chirileasa, A. (2022, Sept.19) Former Romanian Foreign Minister Makes Controversial Statement on Ukraine's "artificial" borders. *Romania-Insider.com*. Retrieved from <https://www.romania-insider.com/andre-marga-controversial-statement-ukraine-borders>
- Croatia will continue to support Ukraine – Plenkovich. (2022, May 8). *Ukrinform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3478102-horvatia-prodovzit-pidtrimku-ukraini-bo-ce-vibir-pravilnogo-boku-istorii-ta-etiki-plenkovic.html>
- Havlicek, P. & Yeliseyeu, A. (Ed.). (2021). *Disinformation resilience index in Central and Eastern Europe 2021*. Warsaw. Retrieved from <https://east-center.org/wp-content/uploads/2021/09/DRI-report-2021.pdf>
- Hay-Nyzhnyk, P. P. (Ed.), Zaliznyak, L. L., Krasnodems'ka, I. Y., Fihurnyy, Yu. S., Chyrkov, O. A., & Chupriy, L. V. (2016). *Russia's aggression against Ukraine: historical prerequisites and modern challenges*. Kyiv: Lesya.

- Interview: Czech President Wants Putin Before War Crimes Court. (2022, June 3). *RadioFreeEurope – RadioLiberty*. Retrieved from <https://www.rferl.org/a/czech-president-wants-putin-before-war-crimes-court/31882412.html>
- Joint statement on Ukraine's application against Russia at the International Court of Justice. (2022, May 20). *Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale. Italian Government*. Retrieved from https://www.esteri.it/en/sala_stamp/archivionotizie/comunicati/2022/05/joint-statement-on-ukraines-application-against-russia-at-the-international-court-of-justice/
- Komšić, Ž. (2022, Decem. 12). A presidential appeal to the US and the EU for Bosnia's democratization. *Just Security*. Retrieved from <https://www.justsecurity.org/84434/a-presidential-appeal-to-the-us-and-the-eu-for-bosnias-democratization/>
- Lend'el, M. O. (2022). Regional stability of Central Europe in the context of the new stage of the Russian-Ukrainian war. *Format of Ukraine and Central Europe Relations in the context of Russian-Ukrainian War: 7th Inter. Conf. Sept. 23*, (pp. 20-25). Uzhgorod, Ukraine.
- Mahda, Ye. (2017). The Concept of Central-Eastern Europe in Coordinates of Hybrid Threat. *L'viv University Bulletin*, 10, 140-145. Retrieved from http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/10_2017/23.pdf
- McBride, J. (2022, Sept.1). Central and Eastern Europe Takes the Lead in Ukraine War. *Geopolitical Monitor*. Retrieved from <https://www.geopoliticalmonitor.com/central-and-eastern-europe-takes-the-lead-in-ukraine-war/>
- MEPs: Hungary can no longer be considered a full democracy. (2022, Sept.15). *European Parliament News*. Retrieved from <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20220909IPR40137/meps-hungary-can-no-longer-be-considered-a-full-democracy>
- Metel'ova, T. O. (2015). Central European Countries and International Security: Common and Different in the Ukrainian Issue. *Scientific Bulletin of Diplomacy Academy of Ukraine*, 22(2), 26-33. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2015_22%282%29_5
- Multilateral statements in support of Ukraine. (2023, Apr. 1.). *Ministry of Foreign Affairs of Ukraine*. Retrieved from <https://mfa.gov.ua/bagatostoronni-zayavi-na-pidtrimku-ukrayini>
- Pahor, B. (2022, Aug. 23). The Crimea Platform: Japan, Guatemala, Finland, Estonia, Slovenia, NATO, European Commission. *The Odessa Journal*. Retrieved from <https://odessa-journal.com/the-crimea-platform-japan-guatemala-finland-estonia-slovenia-nato-european-commission/>
- Panina, I. (2019). The Problem of Conceptualization of the Region of Central-Eastern Europe in Modern International Relations. *Historical and Political Research*, 1(64), 77-92. Retrieved from <https://jhpr.donnu.edu.ua/article/view/6452>
- President of the Slovak Republic Zuzana Čaputová delivered a speech to the Verkhovna Rada of Ukraine. (2022, May 31). *Official Website of Ukrainian Parliament*. Kyiv. Retrieved from https://www.rada.gov.ua/video/video_plenar/223460.html
- Romania Has Decided to Intervene in Favour of Ukraine at the European Court of Human Rights in the Case Against the Russian Federation. (2022, Sept. 16.). *Press Room of Romanian Ministry of Foreign Affairs*. Retrieved from <https://www.mae.ro/en/node/59633>
- Smoliy, V. A., & Yas', O. V. (2022). The modern Russian-Ukrainian war in the light of postcolonialism. *Bulletin of NAS of Ukraine*, 6, 3-16. Retrieved from <http://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/819/822>
- Statement of friends of Ukraine On the urgent necessity to upgrade Ukraine air-defence. (2022, March 21). *The Seimas of the Republic of Lithuania*. Retrieved from https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=45735
- The Democracy Index 2021. (2022). *Economist Intelligence Unit Limited*. Retrieved from <https://nonews.co/wp-content/uploads/2022/02/DI2021.pdf>
- The newly appointed Minister of Foreign Affairs of Montenegro Ranko Križokopčević visited the Embassy of Ukraine in Podgorica. (2022, May 6). *Embassy of Ukraine in Montenegro*. Retrieved from <https://www.facebook.com/ukrainian.embassy.me/posts/5667844459911555>
- Todorov, I. (2021). Challenge to Democratic Values in Central and Eastern Europe by Russian Hybrid Aggression in Ukraine. *Drynovs'kyi Bulletin*, 14, 91-95. Retrieved from <https://periodicals.karazin.ua/drinov/article/view/17858/16419>
- Todorov, I.Ya. (2022). The Security Dimension of International Relations in Eastern and Central Europe in the Context of Russian Aggression. *Political Life*, 1, 138-144. Retrieved from <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/12045>
- VII Adriatic and Ionian Council / EUSAIR Ministerial Meeting. Tirana Declaration. (2022, May 6). *EU Strategy for the Adriatic and Ionian Region*. Retrieved from https://www.adriatic-ionian.eu/wp-content/uploads/2022/05/TIRANA-declaration-Final-13_05_22.pdf